

Рентабельність товарних ресурсів визначаємо за такою формулою

$$R = \frac{БП}{ТЗ}. \quad (4)$$

Визначення та аналіз цих показників у динаміці та в структурі товарних ресурсів дають змогу приймати найефективніші управлінські рішення з усіх можливих.

Таким чином, визначивши показники, управлінець має змогу визначити ряд параметрів (показників) ефективності управління товарними ресурсами:

- як виріс чи зменшився обсяг товарних ресурсів;
- за рахунок яких чинників змінилися залишки товарних ресурсів на підприємстві;
- як ефективно використовуються товарні запаси підприємства;
- інтенсивність використання товарних ресурсів за кількістю обігів товарних залишків у періоді, що аналізуємо;
- визначити забезпеченість товарообігу товарними ресурсами загалом, або груп товарів у розрізі аналітичного обліку та інші показники, котрі характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства.

На базовому підприємстві в управлінському обліку та аналізі застосовуються в основному економічні показники обсягу товарних ресурсів, тому для удосконалення системи ефективності управління товарними ресурсами на підприємстві, запропоновано застосування показників обіговості товарних ресурсів. Це дасть можливість проводити аналіз ефективності використання товарних ресурсів, як загалом, так і за окремими товарними групами чи товарами.

Література

1. Дячук П.П. Економіка. Фінанси. Право. – 2007, № 8. – С. 12-14.
2. Коляденко О. Економіка України. – 2007, № 3. – С. 32-39.
3. Прихотько О. Дзеркало тижня. – 2004, 11-17 вересня. – С. 15.

УДК 658.0:339.9

*Доц. К.Й. Пугачевська, канд. екон. наук –
Мукачівський технологічний інститут*

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИЙ ФОРМ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Розглянуто місце інноваційних форм регіонального розвитку у теоретичних моделях економічного росту та їх практичних впровадженнях, визначено системоутворювальну роль, тобто сприяння процесу формування соціального капіталу, інституційним перетворенням при забезпеченні конкурентоспроможності економічної діяльності в умовах відкритої у зовнішнє середовище економіки.

Ключові слова: регіональні інноваційні програми, інноваційні форми регіонального розвитку, інноваційний проект, спеціальне економічне утворення, модель економічного росту, трансформація економіки, соціальний капітал.

Assoc. prof. K.Yo. Puhachevska – Technological Institute of Mukachevo

The influence of innovative process on the transformation of national economy

The place of the regional innovative programs in the theoretical patterns of economic growth and their practical introductions is considered. The accent is made on their system-forming role, assistance to the process of forming of social capital, to the institutional transformations for providing of competitiveness of economic activity in the conditions of opened to the external.

Keywords: regional innovative program, innovative project, pattern of economic growth, transformation of economy, social capital.

Перехід до нової якості економічного зростання на інноваційній основі характеризує сучасний розвиток ринкового господарства. Проблема інноваційного розвитку є актуальною для всіх постіндустріальних країн. Особливо нагальною вона є у країнах з перехідною економікою. Вибір моделі державної інноваційної політики у своїй основі визначається такими факторами: подоланням диспропорцій адміністративної економіки на ринковій основі, складними політичними проблемами, розробкою стратегії конкурентоспроможності в умовах формування сучасного глобального середовища постіндустріального інформаційного суспільства. Проблему підвищення інноваційної активності, розробку стратегії подальших системних реформ не можна розглядати у відриві від антикризових проблем, започаткованих у період трансформації.

Напрями вдосконалення методів проектування, техніко-економічного обґрунтування та оперативного моніторингу ефективності інноваційних проєктів регіонального розвитку не залишилися поза увагою зарубіжних дослідників (Дж. Вінер, Р.Г. Лепсі, К. Ланкастер, Я. Ванек, К.А. Купер, Б.Ф. Масел, Б. Баласса, Д. Сальваторе). Вирішенню цих питань присвячена значна частина вітчизняної літератури, серед якої вагоме місце посідають праці І. Бураковського, В. Геєця, І. Лукінова, В. Письмака, М. Туріянської, Є. Савельєва, А. Філіпенка, М. Чумаченка. Проте методологія і методика техніко-економічних розрахунків ефективності великих інноваційних проєктів потребує поглиблених досліджень з урахуванням особливостей перехідної економіки у процесі її трансформування.

Отже, метою цього дослідження є визначення системоутворювальної ролі та місця інноваційних форм регіонального розвитку у теоретичних моделях економічного росту.

Яким чином відбувається вплив інноваційних форм розвитку на ріст чи трансформацію економіки країни, яке місце подібних вилучень зі загальнонаціональних умов економічної діяльності у теоретичних моделях економічного росту чи їх практичних впровадженнях? Це видається необхідним для окреслення методологічно правильного підходу до питання обґрунтованості соціального, економічного чи інтегрального ефекту від впровадження інноваційних проєктів регіонального розвитку.

При цьому наголосимо на важливості розмежування категорій економічного розвитку і економічного зростання. Проф. А.С. Філіпенко, формулюючи новітній економічний дискурс глобальної економіки, визначає "...розви-

ток як багатовимірний процес, що включає глибоку модернізацію всієї економічної й соціальної системи", який "передбачає поряд із зростанням доходів і виробництва здійснення радикальних змін в інституціональній, соціальній та адміністративній структурах" [1, с. 67-68] на відміну від економічного зростання – простого "...збільшення реального ВВП нації (країни) в одному періоді порівняно з іншим" [1, с. 68].

З економічним зростанням пов'язані такі відомі теоретичні побудови, як: модель лінійних стадій розвитку; теорія структурних перетворень; теорія зовнішньої залежності; неокласична модель вільного ринку; теорія ендогенного розвитку [2]. Погоджуючись з проф. А.С. Філіпенком щодо відображення цими теоріями економічного розвитку країн, що звільнилися від колоніальної залежності, звернемо увагу на еволюційний характер розвитку протягом тривалого часового періоду. Це істотно унеможливує їх застосування для країн з перехідною економікою, де на перетворення не відведено настільки тривалого історичного періоду часу.

Крім того, соціально-економічним системам властива інерційність, причому для перехідних економік, особливо пострадянських, йдеться про інерційність соціального складника, часовий горизонт трансформації якого зіставний з тривалістю життя одного-двох поколінь. Пострадянські перехідні економіки, як зазначив академік В.М. Геєць, взагалі на початковому етапі свого розвитку варто розглядати як підсистеми колишнього загальносоюзного господарського комплексу [3]. Звідси, регіональні інноваційні програми різних типів доцільно вважати доповнювальним до загальнодержавної політики формування повноцінної соціально-економічної системи напрямом трансформаційних заходів системоутворювального характеру.

Важливою особливістю пострадянських перехідних економік, за винятком балтійських, є їх неадаптивність до досвіду розвинених і, навіть, постсоціалістичних країн. Як зазначає директор Світового банку по Україні і Білорусі Л. Барбоне: – "Ми використовували досвід Польщі та інших країн Центральної Європи, не усвідомлюючи відчутних недоліків в інституційній системі реформованих держав" [4, с. 1]. Саме стратегія допомоги Світового Банку Україні акцентує увагу на інституційних у трактуванні Д. Норта (ідеї, ідеологія, переконання, норми поведінки) перетвореннях, тобто не лише офіційних, але й неофіційних інституціях, або "соціальному капіталі". Під соціальним капіталом у Стратегії розуміють "...інститути, відносини і норми, які визначають якість і ступінь соціальної взаємодії у суспільстві" [4, с. 8].

Враховуючи викладене, у розвиток концептуальної моделі економічного розвитку, запропонованої проф. А.С. Філіпенком [2]

$$Y = F\{P, R, T, X, N\}, \quad (1.1)$$

де: Y – валовий національний продукт; P – кількість населення; R – капітальні ресурси; T – техніка, технологія; X – суспільні інституції; N – довкілля. Вне-семо деякі істотні уточнення.

Насамперед, суспільні інституції будемо розглядати у розширеному розумінні згадуваної Концепції Світового Банку як соціальний капітал. Крім

того, варто звернути увагу на дестимулювальний характер впливу фактора N – стану довкілля для переважної більшості пострадянських перехідних економік (для України втрати від Чорнобильської аварії та інших техногенних катастроф оцінюються у 200-400 млрд. дол. США). Негативний вплив цього фактора посилюється і дефіцитністю інших факторів розвитку: капіталу, трудових ресурсів, – причому навіть за такого становища не зупинений відтік капіталів, масова еміграція найкваліфікованіших працівників і продуктів інтелектуальної праці за кордон. Розширюючи поняття капітальних ресурсів (фактор R у моделі 1.1), включимо до нього географічне розміщення країни, яке відображається у кількості сусідніх країн, кількості транзитних шляхів та обсягах транзитних продуктопотоків через територію країни, коефіцієнт транзитивності.

Попередній змістовний аналіз факторів економічного розвитку дає змогу стверджувати, що реально стимулювальними треба вважати саме георозміщення і науково-технологічний потенціал, на інтенсивне використання яких і доцільно спрямувати цільову орієнтацію інноваційних проектів. Не менш важливим є і послаблення дії дестимулювальних факторів через стимулювання нагромадження капіталів, у тому числі заощаджень населення, інвестицій, охорони довкілля і, головне, системоутворюючої ролі інноваційних форм регіонального розвитку у формуванні соціального капіталу світової "якості". Власне таке розуміння ролі інноваційних форм розвитку у процесі переходу "планово-директивна економічна система – перехідна економічна система – соціально-орієнтована ринкова система" найбільшою мірою відповідає теорії інкрементального – поступового, поетапного розвитку для перехідних економік, основні положення якої сформульовані Дж. Стігліцем [5].

Можливо, першу спробу сформулювати методологічні основи оцінки ефекту від впровадження інноваційних форм регіонального розвитку у нашій країні наведено проф. Є.В. Савельєвим. Припускаючи можливість розповсюдження теоретичних передумов ефекту на макрорівні держави до рівня певного її анклаву за умови, якщо децентралізація його управління досягає максимуму, оцінку зміни добробуту внаслідок впровадження спеціального економічного утворення і переходу від автаркії до вільної торгівлі пропонуємо здійснювати за формулою

$$\partial W = \frac{\partial W}{\partial C_1} dC_1 + \frac{\partial W}{\partial C_2} dC_2 = \frac{\partial W}{\partial C_2} \left[\frac{\frac{\partial W}{\partial C_1}}{\frac{\partial W}{\partial C_2}} dC_1 + dC_2 \right], \quad (1.2)$$

де: $W = W(C_1, C_2)$ – функція добробуту для регіону і зарубіжної країни стосовно споживачів товарів 1 і 2; C_1, C_2 – обсяги споживання товарів 1 і 2.

Попри значний теоретичний інтерес, припущення щодо переходу від автаркії до вільної торгівлі, а також обмеження моделі лише двома товарами і застосовуваних спеціальних умов – лише тарифними бар'єрами істотно ускладнюють застосування наведеної моделі як методологічної основи проектування спеціальних економічних утворень. Як відомо, світовий досвід дає

набагато ширший спектр спеціальних умов функціонування суб'єктів господарювання.

Правильнішим для випадку оцінки ефекту від інвестицій на макрорівні, а, користуючись припущенням проф. Є.В. Савельєва, і на мезорівні буде використати методологічний підхід до оцінки економічних вигод від прямого зарубіжного інвестування для приймальних країн, запропонований Франклін Р. Рут та проф. А.С. Філіпенком [6] для багатонаціональних компаній.

Тоді чистий дохід приймальної країни від зарубіжних інвестицій становитиме [6]

$$V = (F + R^* + T) - N + L, \quad (1.3)$$

де: F – сумарні платежі філії за фактори виробництва (працю, капітал, продукти інтелектуальної праці); R^* – післяподаткові доходи філії; T – податки на доходи; N – альтернативна вартість місцевих факторів виробництва, використаних філією; L – чистий зовнішній ефект від економічної діяльності (позитивний за мінусом негативний зовнішній ефект).

Видатки приймальної країни можна обчислити як

$$E = E_1 + E_2, \quad (1.4)$$

де: E_1 – платежі за іноземні фактори (ліцензійні платежі, консультативні послуги); E_2 – платежі за капітал (дивіденди, реінвестовані доходи, нетто-видатки). Чистий внесок до національного доходу складе:

$$S = V - E. \quad (1.5)$$

Використання такого підходу як методологічної основи розроблення методики оцінки ефекту та ефективності іноземних інвестицій видається доцільним, звичайно з урахуванням впливу інвестиційного процесу на платіжний баланс. Але, варто зважати на два принципово важливі зауваження щодо розгляду іноземного капіталу як головного інвестиційного ресурсу, особливо у формі прямих зарубіжних інвестицій.

Насамперед, це стосується структурних змін у світових потоках інвестиційних ресурсів. Якщо у 80-ті роки частка прямих зарубіжних інвестицій становила 50 % до загального обсягу, портфельних – 20 %, міжнародних кредитів і банківських позик – 30 %, то у 90-ті, відповідно: 30 %, 60 % і 10 % [7, С.76]. Причому, більше, ніж 90 % загального обсягу інвестицій здійснюється у промислово розвинених країнах. Так, частка лише шести розвинених країн у загальних обсягах портфельних інвестицій за 2000 р. становить 84 %, зокрема США, Великобританія, Японія – 68 %, Франція – 6 %, Італія – 6 %, Голландія – 4 % [7]. Саме ці тенденції є визначальними для оцінки конкурентних можливостей інвестиційної привабливості економіки нашої країни щодо залучення портфельних іноземних інвестицій. По-друге, щодо прямого інвестування то, як зазначають Ф.Р. Рут та А.С. Філіпенко "...закордонні прямі інвестиції не обов'язково означають, що кожна філія з іноземною власністю здійснює чистий внесок до національного доходу приймальної країни" [6, с. 699].

Зрештою, головним інвестиційним ресурсом будь-якої країни залишаються кошти первинних економічних агентів і, особливо, нагромадження ка-

піталу громадян та його залучення в інвестиційний процес. Цей висновок справедливий і для економіки нашої країни.

Нетривіальний методологічний підхід до оцінки ефекту від територій пріоритетного розвитку пропонує В.П. Письмак. Приймаючи за вихідну тезу припущення про ліквідацію системи формування державних фондів, призначених для розвитку інфраструктури територій через нагромадження і централізований розподіл коштів, зроблений висновок про необхідність надходження цих коштів безпосередньо до населення або через підприємства. Для цього передбачається система нормативів відрахувань коштів підприємством на одного працюючого на розвиток інфраструктури території. Аналогічно пропонується визначити нормативи відрахувань інвестором на утримання системи органів державного управління території

Такий підхід, справедливо акцентуючи увагу на соціальному аспекті збалансування інтересів території приймальної країни та інвестора, значною мірою відхиляється від ринкових засад функціонування економіки, зокрема, взаємної відповідальності економічних агентів і держави, свободи провадження господарської діяльності. Зрештою, необхідність оптимізації міжбюджетних відносин на загальнодержавному і територіальному рівнях є незаперечною, як і відповідальність держави за відновлення якості робочої сили, забезпечення житлом на мінімально необхідному рівні. Однак, вирішення цих проблем подібним чином, на наше переконання, зведе нанівець потенційні факторні переваги і преференції для інвестора.

Таким чином, стратегічною метою впровадження інноваційних форм регіонального розвитку будемо вважати підвищення рівня якості життя, а їх роль у національній економіці визначимо як системоутворювальну, тобто сприяння процесу формування соціального капіталу, інституційним перетворенням при забезпеченні конкурентоспроможності економічної діяльності у межах території зони чи спеціального режиму в умовах відкритої у зовнішнє середовище економіки.

Пріоритетними завданнями впровадження інноваційних форм регіонального розвитку доцільно визначити створення внутрішніх передумов і стимулів для мобілізації інвестиційних ресурсів, переструктуруванні господарських комплексів регіонів, зменшенні рівня ризику підприємницької діяльності і, як наслідок, посилення ділової активності та пом'якшення негативних наслідків трансформаційної кризи.

Література

1. **Світова** економіка: Підручник/ А.С. Філіпенко, О.І. Рогач, О.І. Шнирков та ін. – К.: Либідь, 2000. – 582 с.
2. **Філіпенко А.С.** Економічний розвиток сучасної цивілізації: Навч. пос. – К.: Знання, 2000. – 174 с.
3. **Гесць В.М., Кваснюк Б.Є., Зверяков М.І.** та ін. Трансформація моделі економіки України: ідеологія, протиріччя, перспективи. – К.: Вид-во "Логос". – 2000. – 498 с.
4. **Всемирный** банк в Украине: исправляя ошибки прошлого. Интервью с Лукой Бабоне, директором Всемирного банка по Украине и Беларуси// Трансформация. – 2001, № 6. – С. 1-3.
5. **Стігліц Дж.** Куди ведуть реформи? До десятиріччя початку перехідних процесів// Поступ. – № 160(416) – 23 листопада 1999. – С. 7-8.

6. Рут Френклін Р., Філіпенко Антон. Міжнародна торгівля та інвестиції/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 750 с.

7. Губський Б. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наук. думка, 1998. – 250 с.

УДК 338.33

Асист. О.О. Цогла – НУ "Львівська політехніка"

ВИБІР ОПТИМАЛЬНОГО НАПРЯМКУ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

Розглянуто теоретичні аспекти формування прийняття рішення щодо диверсифікації діяльності підприємства в умовах невизначеності. Запропоновано математичну модель можливості вибору оптимального напрямку диверсифікації.

Ключові слова: рішення, диверсифікація, оптимальний напрямок, невизначеність.

Assist. O.O. Thogla – NU "L'vivs'ka Politekhnikha"

Define optimum direction diversification

In the article the theoretical aspects of forming of decision-making process are considered in relation to diversification of activity of enterprise in the conditions of vagueness. The mathematical model of possibility of choice of optimum variant of diversification is offered.

Keywords: decision, diversification, optimum direction, vagueness.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Диверсифікація діяльності підприємства з метою виведення його з кризового стану широко розглядається в економічній літературі, однак при цьому виникає потреба у формуванні теоретичної основи впровадження стратегії диверсифікації та побудові моделі вибору оптимального варіанту диверсифікації на основі аналізу можливих варіантів диверсифікації.

Аналіз останніх досліджень в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вагомий внесок у дослідження проблеми впровадження стратегії диверсифікації діяльності підприємства зробили такі вчені, як: І. Ансоффа, Роджер М. Кунца, Жак Ліувіля, З.Є. Шершньову, А.П. Наливайко, А.М. Петрова, М.Д. Корінко та ін. Проте їхні дослідження не містять пропозицій щодо формування певної моделі, якою б можна було керуватися при виборі оптимального для підприємства варіанту диверсифікації.

Мета роботи. Обґрунтувати та запропонувати методику вибору оптимального напрямку диверсифікації.

Виклад основного матеріалу. Рішення про вибір певного напрямку диверсифікації доцільно базувати на методах теорії нечітких множин, а саме на методі ретроспективного стратегічного планування [1, с. 307-312]. Сутність цього методу полягає у визначенні на першому етапі деякої кінцевої мети і стану підприємства на попередньому проміжку часу, на якому цю мету можна досягнути. Потім визначають множину можливих станів підприємства на ще більш ранньому етапі й так далі до власне часу проведення планування. На другому етапі, починаючи з поточного стану, послідовно до досягнення